

Ніна Поляруш

ORCID 0000-0001-9375-8395,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського*

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ — ІВАН ОГІЄНКО: ДІАЛОГ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ

Статтю присвячено життю і творчості Агатангела Кримського та Івана Огієнка, видатним діячам української історії та культури, одухотвореним ідеями українського національного відродження, демократичними реформами, розвитком науки та освіти. Блискучий талант обох учених був органічно поєднаний з любов'ю до України, її історії, мови. У розрізі історичного часу незаперечне значення має багатогранна творча особистість Кримського — відомого вченого-сходознавця, перекладача Корану, творів літератури Сходу, оригінального поета і прозаїка, літературного критика, сумлінного етнографа, фольклориста, глибокого мовознавця, автора численних праць з історії української мови, одного з фундаторів Української Академії Наук, її першого неодмінного секретаря. Наголошено, що титанічна наукова праця Кримського є невід'ємною складовою української науки і культури, має світове значення.

До славетних імен України належить Іван Огієнко, талановитий письменник, мовознавець, видавець, громадський, політичний, релігійний діяч, долю якого визначали любов до України, прагнення служити її незалежності й процвітанню. Зазначено, що відомий вчений-енциклопедист залишив унікальну за змістом і розмахом діяльності спадщину, помітне місце в якій належить ґрунтовним працям з українського мовознавства, історії церкви, культури. Його праця зі Святим Письмом увінчана перекладом українською мовою Біблії, а також двотомною працею «Українська церква». Акцентовано на активній участі Огієнка у заснуванні Кам'янець-Подільського державного університету, першим ректором якого він був (нині Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка). Джерелом загальнолюдських цінностей і сьогодні є педагогічні напрацювання вченого і патріота І. Огієнка, активного діяча національно освітнього життя, який залишив у нашій історії безцінний слід.

Ключові слова: поет, перекладач, Біблія, національна ідея, історія, учений.

Постановка проблеми. Серед видатних представників в історії світової науки і культури кінця XIX – початку XX століття імена Агатангела Кримського та Івана Огієнка на особливому місці. Їх наукова і творча спадщина є невід'ємною складовою історії української держави. Натхненні ідеями українського національного відродження, демократичних реформ в освіті і науці, вірою в майбутнє України як високорозвиненої незалежної держави, наділені блискучим науковим талантом, органічно поєднаним з любов'ю до батьківщини, вони і сьогодні привертають увагу вчених-істориків, літературознавців.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю розгляду багатогранного доробку вчених в типологічних зіставленнях і діалогічних стосунках, що відповідає науковим інтересам сучасного українського літературознавства, сучасним тенденціям українського літературознавства. Переконані,

що обраний підхід до осмислення та оцінки місця й ролі цих визначних особистостей у національній історії та культурі увиразнить спорідненість духовного світу А. Кримського і І. Огієнка, подібність рефлексування ними національної ідеї в різних сферах життєдіяльності.

Вже сьогодні літературознавці по-новому перечитують творчість Агатангела Кримського – енциклопедиста, сходознавця, славіста, етнографа і фольклориста, перекладача, автора чи не першого в українській літературі інтелектуального роману «Андрій Лаговський», збірки оповідань «Повістки і ескізи з українського життя», «Бейрутські оповідання», поетичної збірки «Пальмове гілля». Чималих зусиль до вивчення життя і творчості А. Кримського доклали Т. Гундорова, Л. Грицак, Н. Данилюк, Я. Поліщук, Т. Маленька, С. Павличко, М. Моклиця, Р. Каченко та інші. Незаперечним є зацікавлення сучасних учених Ю. Брамінської, Т. Грищенко, І. Кучинської багатогранною постаттю Івана Огієнка (Митрополита Іларіона), блискучого вченого, громадського діяча і провідника національної ідеї, який попри усі випробування залишався послідовним і незламним патріотом, вірним національній ідеї і справі продовження боротьби за незалежну Українську державу. Сьогодні як ніколи гостро постають питання вивчення, переосмислення та популяризації життєвої історії й творчої спадщини цих двох величних особистостей – Агатангела Кримського та Івана Огієнка.

Мета статті – розглянути життєву і творчу долю А. Кримського та І. Огієнка в аспекті спорідненості світоглядних засад, окремих аспектів наукової, творчої та громадської діяльності.

Виклад основного матеріалу. І про А. Кримського, і про І. Огієнка можна сказати: гідна подиву активність кожного в багатьох сферах життя, блискучий талант цих духовно багатих особистостей вражає і якістю, і кількістю до сьогодні. Це люди титанічної працездатності, широї і світлої любові до України, які вміли поєднати наукові інтереси з потужними організаторськими здібностями. І. Франко, аналізуючи спадщину А. Кримського, писав: «Агатангел Кримський – високооригінальна поява в нашій літературі. Чи пише він суто філологічні статті, чи літературні критики, чи прозові оповідання, чи поезії, всюди вносить своє власне в такій мірі, як мало котрий наш письменник» [Франко І. Твори: у 50 т. Київ, 1982. Т. 33, с. 188]. Його талантом захоплювалися Павло Житецький, Борис Грінченко, Леся Українка, Михайло Старицький, Микола Лисенко, Володимир Гнатюк. «Я любив Ваші наукові твори... Я люблю їх стиль, їх тон, – писала Кримському Леся Українка 3 листопада 1905 року. – Куди діваються Ваші нерви, як Ви пишете такі речі? Так наче ви античний, врівноважений тілом і духом еллін. Такий колорит я тільки на Акрополі бачила!» [Леся Українка. Твори: у 10 т. Київ, 1965. Т. 10. С. 207]. На знак пошани до Кримського-вченого Леся Українка присвятила йому поему «В катакомбах», радилася з ним у східних питаннях. Для багатьох учених він відкривав філософію Сходу, його історію. Сьогодні його ім'я відоме практично в усіх арабських і центральноазійських країнах. А. Кримського знає світ як неперевершеного поліглата, який знав понад шістьдесят мов світу, багатьма мовами він міг не тільки спілкуватися, а й писати наукові праці. Його перу належить понад 1000 праць з різних галузей гуманітарних знань – історії, літератури, мови, культури, театру, фольклору та етнографії. Він і сьогодні є неперевершеним орієнталістом. У енциклопедіях Брокгауза і Єфрона 198 статей, у словнику Граната – 304 студій належить йому. Кримський є автором біля 900 наукових праць, 164 оригінальних творів з його перекладами (том оповідань,

роман «Андрій Лаговський», поетична збірка «Пальмове гілля»). Очевидним є те, що поезія і наука органічно поєднувались у житті і творчості невтомного трудівника на перелогах української та світової культури і заявили про себе ще в ранньому віці, що й помітив І. Франко: «Кримський – чоловік молодий. Видані ним недавно в «Літературно-науковім віснику» поезії, написані під сірійським небом у Бейруті, показують, що орієнталіст не вбив в нім поета, але, навпаки, його поетичний талант тільки тепер набирає сили й виразності» [Франко І. Т. 33, С. 64]. Відомо, що за кількістю наукова спадщина академіка Кримського є тільки дещо меншою від наукового доробку Івана Франка.

У 1990 році НАН України засновано престижну наукову премію ім. А. Кримського, яку присуджують за видатні заслуги в галузі сходознавства. 1991 року зусиллями учня Кримського Омеляна Прицака було відкрито Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. 1996 року перевидано «Історію Туреччини» вченого-сходознавця. Дослідники наукової спадщини А. Кримського Л. Матвєєва та Е. Циганкова у 1997 році видали надзвичайно важливу книгу: «А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук: Вибране листування». Інститут сходознавства провів низку наукових конференцій. Вивчення творчості А. Кримського значно активізувалося. У 2001 році побачило світ багатопланове дослідження життєтворчості А. Кримського Соломії Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського», яке дало можливість по-новому оцінити одну з найвеличніших і найтрагічніших постатей української інтелектуальної історії. Високо оцінив працю талановитої вченої О. Прицак, зазначивши, що «відвага і всебічна вишколеність у всесвітній літературі, психології й українознавстві С. Павличко, її неабияка працездатність забезпечили успіх монографії про майже забутого тепер А. Ю. Кримського як одного з «співзвучніших сьогоднішньому дню українських класиків» [Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2001. 328 с., С. 5].

До 150-річчя від дня народження українського сходознавця, історика, мовознавця, літературознавця, фольклориста, письменника, одного з фундаторів Академії наук України, її першого неодмінного секретаря, жертви сталінського терору було проведено чимало заходів, серед яких – Міжнародна наукова конференція. Напередодні ювілею А. Кримського Український інститут національної пам'яті провів онлайн-конференцію «Агатангел Кримський: страчений феномен», до участі в якій долучилися дослідники наукового і творчого спадку геніального вченого. Національний банк України до цієї дати ввів в обіг пам'ятну монету «Агатангел Кримський», яка є продовженням серії «Видатні особистості України». Закономірним є запитання: у чому секрет геніальності найвидатнішого сходознавця ХХ століття? І тут варто звернутися до витоків його творчості.

З біографії, укладеної самим Кримським, дізнаємося, що «перший наш прадід, виходець із ханства, мав охреститися більше-менше 1698 року у Мстиславі на Могилівщині. Це я так виводжу з запису на стародавнім молитовнику» [Павличко, С. 14]. Від двоюрідної сестри він мав отримати арабські документи про своє татарське походження, на що вказує прізвище «Кримський». Майбутній учений звертався і до свого батька з проханням написати про історію сім'ї. Від батька він знав, що дід по батьківській лінії походив з духовної родини, батьків дядько був протоієреєм. Батько Агатангела Кримського був учителем історії та географії. З Білорусі він переїхав у Володимир-Волинський, працював в одній із російських шкіл, метою яких була деполонізація південно-го заходу України.

Агатангел Юхимович Кримський народився 15 січня 1871 року у місті Володимир-Волинському. Мати майбутнього вченого-сходознавця Аделаїда Матвіївна походила з литовських поляків. У цьому ж році родина переїхала до Звенигородки на Черкащині. Батько вчителював у місцевій школі, а мати займалася домашнім господарством.

Іван Огієнко, видатний український учений, педагог, історик церкви, державний і релігійний діяч, перший ректор Кам'янець-Подільського університету, який нині носить його ім'я, також народився 15 січня, але 1882 року в містечку Брусиліві на Житомирщині у бідній селянській родині.

Відомо, що А. Кримський був українцем не за походженням, а за свідомим вибором. Українську ідентичність він створив власними інтелектуальними зусиллями і почуттями. Вона мала обмаль «генетичних», «кровних підстав» [Павличко, С. 217]. У 1892 році у листі до Б. Грінченка він широ зізнався: «Мусю Вам признатися, що в мені й кровинки української немає: мати моя українська полька (дуже проста жінка), а батько – білорус (міщанського роду..., загальнорус по передсвідченнях). Я родився і виріс на Вкраїні та й українізувався» [Кримський А. Твори: у 5 т. Т. 5, кн. 1. С. 59]. С. Павличко внесла уточнення: «Насправді батько був не зовсім білорусом, або зовсім не білорусом. Як уже зазначалося, він походив зі зрусификованого кримськотатарського роду» [Павличко, С. 217]. Національну ідентичність А. Кримського формувало декілька факторів, серед яких – знайомство з розмовною українською мовою, її носіями – селянами. Глибокий інтелектуальний вплив на Кримського-українця мало його навчання у Колегії Павла Галагана. За словами С. Павличко, там він почувався мужиком, бідняком, а тому українцем» [Павличко, С. 218]. У листі до І. Франка він пише: «Я, як і другі стипендіати, дуже рано мусів пізнати, що я «поганого роду», «неблагородний», що в мене кров не така, як у «вищої породи» (себто у дворян та багатирів)» [Кримський А. Твори: у 5 т. Т. 5, кн. 1. С. 39]. Тому його зброєю були знання: «Я в колегії був першим учеником, гордощі розвелися в мені незмірно, тому то, хоч я себе поставив одразу так, що наші аристократи не сміли чпати мене, слабого...» [Кримський А. Твори: у 5 т. Т. 5, кн. 1. С. 60]. Своім зацікавленням україністикою А. Кримський був особливо вдячний викладачеві Колегії Павлу Житецькому, який молоді давав такі поради: «Якщо хочете працювати для українського народу, ставайте першорядними вченими й пишть ваші праці по українському. Тоді поневоли й чужі вивчатимуть українську мову, щоб знайомитися з вашими працями» [Грицик Я. Нарис історії України: XIX–XX століття. Київ, 1996. С. 72]. Безсумнівно, що зацікавлення Кримського філологією, історією, питаннями історії мови, її розвитку йшло від П. Житецького – фундатора історії української мови, автора першої праці з фонетики української мови, талановитого лексикографа. З рук П. Житецького Кримський отримає рукописи Степана Руданського, над якими вчений буде працювати впродовж життя і відкриє це ім'я українській літературі. Після закінчення у 1892 році Лазаревського інституту східних мов А. Кримський залишається на кафедрі арабської філології для підготовки до професури. Далі було навчання на історико-філософському факультеті Московського університету. Серед його вчителів було чимало відомих учених: Роман Брандт, Віктор Гер'є, Всеволод Міллер, мовознавець, фольклорист, етнограф, сходознавець-іраніст. Ще у студентські роки А. Кримський друкує в галицьких виданнях науково-критичні й публіцистичні статті, монографії, рецензії, переклади. Як бачимо, наукова ква-

ліфікація А. Кримського, його дослідницькі інтереси формувалися в атмосфері найвищого європейського рівня.

Для поглиблення знань зі сходознавства і для роботи над арабськими рукописами А. Кримський два роки (1896–1898) перебував у науковому відрядженні в Сирії та Лівані. Він швидко оволодів арабською мовою і написав у листі до Б. Грінченка: «Перший тиждень поки я навчався трохи сучасної мови, я був наче без язика. Коли що було треба, то я мусив писати на клаптиках паперу, а мені, знов, відповідали на клаптиках паперу. Тепер я більш-менш второпав сучасну фонетику і закони переходу старих звуків у сучасні, але маю думку: я вчився арабської мови з доісламських поетів, з Корану, з писателів 9–10 вв., і мій лексичний засіб – саміснік архаїзми. Розмірковуюте самі, чи багатого мене тут можуть зрозуміти! Якби в нас хто забалакав мовою Кирила і Мефодія, то чи багато второпала б якась наша Хівря? Отак і мені тут» [Кримський А. С.]. Через місяць він писав батькові, що вільно розмовляє новоарабською. Вивчення А. Кримським будь-якої мови розпочиналося з розкриття її глибинного змісту. Під час перебування у Бейруті, який наприкінці XIX століття належав до Сирії, яка тоді входила до складу Туреччини, молодий учений писав листи до батька, до сестри і брата. Дослідники ці листи називають щоденником, який писався у формі листів, які «багато додають до розуміння його творчості», «пояснюють натуру Кримського» [Павличко, С. 1]. У кожному листі він просив рідних їх зберегти. Слушною є думка С. Павличко, що «все ж головним адресатом Кримського був він сам. Кримський передбачав, що ці його листи стануть цінним матеріалом для майбутніх статей, спогадів чи художніх творів» [Павличко, С. 181]. Його «Бейрутські оповідання» сьогодні читаються «як замальовки з натури, в яких немає художньої вигадки – видаються фрагментами тих листів» [Павличко, С. 181]. Варто погодитися з думкою про те, що «в українській культурі листи Кримського з Сирії і Лівану є першим документом такого роду. Йдеться про жанр мандрів у екзотичних краях...» [Павличко, С. 182]. Безсумнівно, ці листи є важливим історичним джерелом про життя в Бейруті та Лівані наприкінці XIX століття. До речі, у Бейруті їх видано арабською мовою.

Різносторонньою була діяльність А. Кримського у Лазаревському інституті східних мов, куди він повернувся після «екзотичної» подорожі. Він викладав арабську поезію і проблеми перекладу арабською мовою філософських праць, курси історії семітських мов, ґрунтовно вивчав Коран і граматичні тексти, читав лекції з історії арабської літератури, а у 1901 році очолив кафедру арабської мови і літератури. До 1918 року мав посаду професора арабської літератури та історії мусульманського Сходу.

Сьогодні світ знає А. Кримського – фундатора українського сходознавства. Як один з активних учасників «Пояснювальної записки до проекту організації Історично-філологічного відділу Академії наук України», Кримський наголошував на тому, що Україна має свої глибокі причини розвивати сходознавство: «Стародавня територія сучасної України була місцем для життя або довшого перебування усяких орієнтальних народів, – і перед українською наукою стоїть ціла низка всеможливих питань і завдань, що чекають свого планового розроблення і розв'язання. Іраністика, тюркологія і (дисципліна ця обов'язково потрібна) арабістика, – без отих трьох наук усестороння, неоднобічна історія українства неможлива; без них будуть неминучі зіяючі лакуни в самому-таки українознавстві» [Павличко, С. 158]. О. Прицак у передмові до перевидання «Історії Туреччини» (1924) А. Кримського переконливо сказав про вченого-сходознавця: «Агатангел Юхимович був насамперед філолог-арабіст

та ісламіст, який був дуже обізнаний в арабській духовній та світовій літературі, а також у працях середньовічних арабських істориків. Крім того, улюбленим його предметом була середньовічна перська література та історіографія. Жоден із Османської імперії не мав такої ерудиції у названих літературах, як Агатангел Кримський» [Прицак О. Агатангел Кримський та його «Історія Туреччини». *Кримський А. Історія Туреччини*. Київ. 1996. С. 8]. Наукова ерудиція А. Кримського була потужним фактором у вивченні ним історії Туреччини XV і XVI століть, яку він вдало поєднує з історією літератури.

Окрім сходознавства, значне місце у науковій діяльності А. Кримського займали слов'янознавство, україністика, фольклор, етнографія. Його цікавили історія мови, порівняльне мовознавство, граматики, лексикологія. Ще з часів навчання в Колегії Павла Галагана А. Кримський був небайдужим до українського інтелектуального, політичного й літературного життя. Україна, рідна земля, її народ завжди його хвилювали. С. Павличко зазначає: «Українське» обличчя Кримського має декілька різновидів. Це художня література, критика, українознавство (переважно, у сфері мовознавчих дисциплін) і політика» [Павличко, С. 14]. Кримський – один з найбільших українських мовознавців. Йому належить перша історична граматики з української мови, що вийшла у 1907 році. Визначним явищем є його праця «Українська мова», у якій учений подав відомості про український народ, його етнічну назву, розселення, наголосивши, що в основі української мови лежать середньонаддніпрянські говори. На великому і цікавому фактичному матеріалі Кримський розглядає східнослов'янську, південнослов'янську та західнослов'янську групи мов. У низці своїх праць він відстоював український фонетичний правопис – кулішівку. Саме йому належить ініціатива створення «Російсько-українського словника». В Академії наук України ретельний учений А. Кримський очолював історико-філологічний відділ, кабінет арабо-іранської філології, комісію словника живої мови, комісію історії української мови, діалектологічну комісію, орфографічну комісію. Визначними є заслуги А. Кримського і в галузі діалектології, фольклору та етнографії. Разом з І. Франком у 1869 році видав у своєму перекладі з детальними коментарями працю англійського фольклориста В. Клоустона. Його перу належить чимало фольклористичних та етнографічних праць, серед яких на особливому місці його книжка, що вийшла 1930 року під назвою «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками. Частина 1. Випуск 1. Побутово-фольклорні тексти». Сьогодні ця книга визнана енциклопедією селянського життя і побуту Звенигородщини. Заслугою А. Кримського, вченого-літературознавця, є і те, що він уперше в історії української літератури, спираючись на порівняльно-історичний і філологічний методи, визначив напрями і розкрив жанрове багатство кримськотатарської літератури, визначив своєрідність індивідуальних стилів ряду українських письменників. В історії української літератури кінця XIX – початку XX століття знакове місце належить поетичній збірці А. Кримського «Пальмове гілля. Екзотичні поезії» (1898–1908), у якій органічно поєдналися поет і вчений, який зумів майстерно перенести на рідний український ґрунт арабські і перські форми, близькосхідний фольклор. І. Франко вважав його «першим піонером нашого слова на сій простій і майже не ораній українським лемішем ниви східної поезії» [Франко І. Т. 33, С. 188]. У цій збірці «колоритність пейзажів забезпечується не лише панорамністю у зображенні незвичайних краєвидів та художньою точністю в передачі деталей, відтінненні кольорів і барв, а й щедрим, раніше

не відомим в українській поезії відтворенням екзотичних «пахощів» Сходу» [Поляруш Н. С., Хоцянівська І. В. Агатангел Кримський – багатогранна творча особистість. С.]. У «Пальмовому гіллі» вміщено й переклади Кримського поетів Сходу – Гафіза, Омара Хайяма та інших, у яких він заявив про свій талант перекладача, блискучого знавця мов. Він уперше ознайомив українського читача з кращими творами орієнтальних письменників. І. Франко, з яким він радився у справах перекладацьких, високо оцінював його здобутки і направляв. Кримський є автором першого в українській літературі інтелектуального роману «Андрій Лаговський». Про місце Кримського в історії України І. Франко переконливо сказав: «Друге таке незвичайне явище серед українців (перше – Б. Грінченко), незвичайне своєю енергією, любов'ю до України і різносторонністю знань і таланту – це А. Кримський, тепер професор арабської мови у Лазаревському інституті східних мов у Москві, філолог за фахом, орієнталіст за покликанням, він виявив себе високоталановитим поетом, дуже оригінальним прозаїком, і якийсь час забрав голос у різних важких літературних і громадських справах саміцьких виданнях» [Франко І. Т. 41. С. 515].

Багатогранною є постать Івана Огієнка (Митрополита Іларіона 1882–1972), талановитого українського вченого, активного громадського діяча, просвітителя, який присвятив усе своє життя зростанню духовності українського народу, утвердженню його національної свідомості, вірному служінню державності й Українській православній церкві, розвитку гуманітарних наук. Визнання, шана і пам'ять про великого українця особливо важливими є сьогодні. Йому змалку доводилося працювати і вчитися. Після закінчення школи з відмінними оцінками він вступає до військово-фельдшерської школи, оскільки там була можливість навчатися за державний кошт. Закінчивши її, працює у Київському військовому шпиталі і плекає думку про навчання в університеті Св. Володимира. Під час навчання в університеті хлопець пройнявся почуттям національної свідомості, почав писати українською мовою, долучився до участі у науковому і громадському житті Києва, до діяльності «Просвіти». Значну роль у формуванні майбутнього вченого, активного громадського діяча, його національної свідомості мали професори університету В. Перетц, П. Житецький, М. Грушевський, Б. Грінченко. Працюючи в Українському науковому товаристві на посаді коректора і перекладача, І. Огієнко знайомиться з А. Кримським і його працею «Українська грамати́ка», під впливом якої активно зайнявся українознавчою проблематикою. Як член новоствореної у 1917 році Центральної ради, Іван Огієнко долучається до заснування Українського народного університету в Києві. Плідною була його участь у реалізації нового проєкту – організації системи вищої школи в Україні. Завдяки організаторському таланту І. Огієнка у жовтні 1918 року відбулося відкриття Кам'янець-Подільського державного університету, який сьогодні є національним і гордо несе ім'я Івана Огієнка, послідовного і незламного патріота. Серед численних заслуг І. Огієнка перед українським народом – переклад Біблії українською мовою. До цього готувався довго і ґрунтовно. Ще у студентські роки освоїв старогрецьку, старосврейську, латинську, церковнослов'янську мови. Сумлінно вивчав релігію, історію, культуру Ізраїлю, цікавився методикою перекладу. Як відомо, за своє життя І. Огієнко зробив 44 переклади богословських книг. Як міністр освіти в уряді УНР, І. Огієнко очолював Правописну Комісію і разом з А. Кримським підготував «Проєкт правопису української мови». Познайомившись ближче, вони чимало зусиль доклали до створення «Найголовніших правил українського правопису» (1919–1920). Спільні наукові принципи вчених, їх любов до України, її мови, самовіддана праця, прагнення до глибокого і всебічного вивчення історії, культури поєднували цих двох видатних учених.

Висновки. Сьогодні, у час складний і драматичний, час боротьби України за свою свободу і незалежність, як ніколи актуальними є питання поглибленого вивчення та популяризації життєвої історії і творчої спадщини тих, хто щоденною невтомною працею виборював незалежну Українську державу, дбав про її інтелектуальне майбутнє. Багата на наукові і творчі здобутки спадщина А. Кримського та І. Огієнка забезпечує перспективи її подальшого дослідження.

Список використаних джерел і літератури:

1. Грицак Я. Нарис історії України: XIX–XX століття: Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
2. Кримський А. Твори: у 5 т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 5. Кн. 1. 546 с.
3. Леся Українка. Твори: у 10 т. Київ, 1965. Т. 10. 326 с.
4. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2001. 328 с.
5. Поляруш Н. С., Хотьнянська І. В. Агатангел Кримський – багатогранна творча особистість. *MODERN RESEARCHES IN PHILOLOGICAL SCIENCES*: колективна монографія. Baia Mare, Romania 2020. С. 323–338. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/19>
6. Прицак О. Агатангел Кримський та його «Історія Туреччини». *Кримський А. Історія Туреччини*. Київ. 1996.
7. Франко І. Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982.

References:

1. Hrytsak, Ya. (1996). *Narys istorii Ukrainy: XIX–XX stolittia: Formuvannia modernoi natsii XIX–XX stolittia*. Kyiv: Heneza. 360 s. (in Ukr.).
2. Krymskyi, A. (1973). *Tvory: u 5 t. Kyiv: Naukova dumka. T. 5. Kn. 1. 546 s.* (in Ukr.).
3. Lesia Ukrainka (1965). *Tvory: u 10 t. Kyiv. T. 10. 326 s.* (in Ukr.).
4. Pavlychko, S. (2001). *Natsionalizm, seksualnist, oriientalizm. Skladnyi svit Ahatanhela Krymskoho*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy». 328 s. (in Ukr.).
5. Poliarush, N. S., Khotsianivska, I. V. (2020). *Ahatanhel Krymskyi – bahatohranna tvorcha osobystist. MODERN RESEARCHES IN PHILOLOGICAL SCIENCES: kolektyvna monohrafiia*. Baia Mare, Romania. S. 323–338. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/19>. (in Ukr.).
6. Pritsak, O. (1996). *Ahatanhel Krymskyi ta yoho «Istoriia Turechchyny»*. *Krymskyi A. Istoriia Turechchyny*. Kyiv. (in Ukr.).
7. Franko, I. (1982). *Tvory: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka.* (in Ukr.).

Nina Poliarush

AHATANHEL KRYMSKYI-IVAN OHIIENKO: CREATIVE PERSONALITIES DIALOGUE THROUGH THE ERA

The article is devoted to the life and work of Ahatanhel Krymskyi and Ivan Ohiienko, prominent figures in Ukrainian history and culture, inspired by the ideas of Ukrainian national revival, democratic reforms, and the development of science and education. The brilliant talent of both scholars was harmoniously combined with their love for Ukraine, its history, and language. In the way of historical significance, Krymskyi's multifaceted creative personality is undeniable – he was a renowned scholar of Oriental studies, translator of the Koran, works of Eastern literature, an original poet and prose writer, literary critic, conscientious ethnographer, folklorist, profound linguist, author of numerous works on the history of the Ukrainian language, one of the founders of the Ukrainian Academy of Sciences, and its first permanent secretary. It is emphasized that

Krymskyi's titanic scientific work is an integral part of Ukrainian science and culture and is of global significance. Another prominent personality of Ukraine is Ivan Ohiienko a talented writer, linguist, publisher, public, political, and religious figure, whose destiny was determined by his love for Ukraine and his desire to serve its independence and prosperity. It is noted that the renowned encyclopedic scholar left unique content and size acquisition. His thorough works on Ukrainian linguistics, church history, and culture deserve much attention. Ivan Ohiienko's work with the Holy Scriptures completed in his translation of the Bible into Ukrainian, as well as his two-volume work Ukrainian Church. It is also noted on Ohiienko's active participation in the founding of Kamianets-Podilskyi State University. As is known he was the first rector of present – day Ivan Ohiienko Kamianets-Podilskyi National University. The basis of universal human values today is the pedagogical work of the scholar and patriot I. Ohiienko, an active figure in national educational life who left an invaluable mark on our history.

Key words: poet, translator, Bible, national idea, history, scholar

Отримано: 09.09.2025 р.

УДК 82.09:[930.2:82-6][Петлюра:Огієнко
DOI: 10.32626/2309-7086.2025-22.160-168

Олег Рарицький

*ORCID 0000-0003-1941-584X,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри історії української
літератури та компаративістики,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ЛИСТ-ГРАМОТА СИМОНА ПЕТЛЮРИ ДО ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ДОКУМЕНТ ДОБИ І НЕФІКЦІЙНИЙ ТЕКСТ

У статті з'ясовується історико-літературне значення Листа-грамоти Головного отамана військ і флоту Української Народної Республіки, Голови Директорії УНР Симона Петлюри, адресованого Іванові Огієнку, Головноуповноваженому уряду УНР. Увага зацентрована на визнанні значення вітчизняної освіти, культури і релігії для існування незалежної держави, що звучить у листі С. Петлюри до І. Огієнка як заклик зберігати духовне надбання народу.

Лист-грамоту С. Петлюри проаналізовано як синкретичний текст. Це водночас історичний документ і твір епістолярного жанру з виразними ознаками документального і художньо-публіцистичного змісту. Увага звертається на офіційно-приватний характер листа, виразне поєднання у ньому політичних складників й елементів особистісного спрямування. Проблемно-тематичний спектр цього тексту зводиться до висловлення С. Петлюрою слів вдячності і глибокої поваги І. Огієнку, визнання його ролі у справі служіння українському народові й розбудові духовного життя.

Ключові слова: автор, жанр, текст, стиль, лист, епістолярій, історичний документ.

Постановка проблеми. Епістолярний діалог між провідними діячами уряду Директорії Симоном Петлюрою, Головним Отаманом уряду УНР, й Іваном Огієнком – Міністром віросповідань, а згодом Головноуповноваженим уряду, був доволі насиченим і продуктивним. Паперовий лист на початку ХХ ст. залишався